

Leeftijdsherkenning, familiegrootte en percentage jongen bij Grauwe Ganzen

Onderzoek naar broedsucces in Zuid-Kennemerland in 2004-2024

Sinds 2004 worden in Zuid-Kennemerland tellingen gehouden om het broedsucces van de lokale populatie Grauwe Ganzen in kaart te brengen. Daarbij wordt het percentage juvenielen en de familiegrootte vastgesteld. De tellingen vinden plaats in de strook polders ten zuiden van het Noordzeekanaal, ten oosten van de plaatsen IJmuiden, Velsbroek, Haarlem, Heemstede, Bennebroek tot en met Hillegom. De polders grenzen aan de oostkant aan de Ringvaart van de Haarlemmermeer, en bestaan vrijwel geheel uit graslandpercelen. Geprobeerd wordt om verdeeld over het hele telgebied op zoveel mogelijk plekken tellingen uit te voeren, om een zo goed mogelijk overzicht te krijgen. De telgegevens worden doorgegeven aan Sovon voor het landelijk overzicht (zie hun jaarlijkse watervogelrapporten of stats.sovon.nl/stats/soort/1610).

■ Fred Cottaar

Als geen andere vogelgroep zijn ganzen in het veld in de late zomer goed te herkennen aan hun adulte en juveniele kleed. Juveniele ganzen ruilen in die tijd van hun jeugdkleed, wat ze krijgen na hun donsleed, naar een adult kleed en zijn in hun jeugdkleed en in die ruiperiode goed te onderscheiden van de adulte ganzen. Daarbij komt nog dat ganzen in familieverbanden voorkomen, en dat het familieverband lang zichtbaar is, tot in het voorjaar. Als in het voorjaar de hormonen opspelen en de gans (vrouw) en gent (man) weer voorbereidingen treffen voor het komende broedseizoen, zoals het intensiveren van de paarband, worden de juvenielen van het jaar ervoor verstoten. De late zomer is daarom een goede periode om het juveniele percentage en de grootte van ganzenfamilies te bepalen.

Waarom?

Het verzamelen van jongenpercentage en familiegrootte over een groot aantal jaren

geeft inzicht in de achtergronden voor een toe- of afname van de populatie. Tellingen van lokale populaties, zoals in Zuid-Kennemerland, zijn onder andere ook van belang vanwege lokale problemen met de ganzen, in onze regio betreft dat bijvoorbeeld de vliegveiligheid. Het kan inzicht geven of de ingeslagen weg van het ganzenbeleid rond Schiphol de juiste weg is, of dat er een ander beleid moet worden gevoerd! Om een goed beeld te verkrijgen van de ontwikkeling van de Nederlandse populatie is het van belang om zoveel mogelijk data van verschillende lokale populaties te verzamelen (zie ook Hornman et al 2022). Immers, niet alle lokale populaties ontwikkelen zich hetzelfde want ze kunnen onder druk staan van onder andere jacht, verstoring van nesten en ruimacties (vangst van ganzen in de ruitijd). Wanneer de ganzen ongemoeid worden gelaten, dan zal op den duur in een gebied een beperking optreden in het aanbod aan veilige broedplaatsen en/of het areaal aan opgroeigebied

voor de kuikens. Het is een bekend fenomeen dat naarmate een ganzenpopulatie ouder wordt, de groei om die redenen vaak afremt en het aantal stabiliseert. Een verschijnsel wat we in de biologie dichtheidsafhankelijkheid noemen (zie o.a. Voslamber 2010).

Wanneer?

De ervaring over de afgelopen jaren leert dat Grauwe Ganzen, die elders hebben geruid, in de loop van juni weer in de polders van Zuid-Kennemerland worden aangetroffen. Rond die tijd zijn nog wel kleine familiegroepen her en der aanwezig. Deze zullen in de loop van eind juni/begin juli, nadat de kuikens vliegvlug zijn geworden, onderdeel gaan uitmaken van de groepen in de polders. In principe zijn de groepen Grauwe Ganzen in de polders vanaf half juli tot eind augustus dus het beste te scoren op het juveniele percentage (zie ook Schekkerman 2012). Veel later moet je niet zijn omdat de soort bejaagbaar is, zo ook de juvenielen, en familieverbanden verloren kunnen gaan. Dat kan van invloed zijn op de familiegroottes en het percentage juvenielen. Daarnaast kunnen in de loop van september al buitenlandse Grauwe Ganzen richting Nederland zijn gekomen en onderdeel uit gaan maken van de groepen. Ook zullen veel lokale juveniele Grauwe Ganzen al zover aan het doorruien zijn naar het adulte kleeid dat herkenning lastiger wordt.

Hoe?

Het beste moment om ganzenfamilies te tellen is 's morgens of 's avonds bij bewolkt weer en niet te veel wind. Veel wind zorgt er voor dat met name de juvenielen snel na het foerageren gaan liggen, waardoor je alleen beide of een van de ouders ziet staan, met name de (waakzame) gent.

Het is van belang dat een groep ganzen al een tijd aanwezig is op een perceel zodat de

groep uit elkaar gelopen is, waardoor familieverbanden een stuk makkelijker te zien zijn dan in een net gelande groep. Het is belangrijk om een groep zo volledig mogelijk te tellen op juvenielen omdat families vaak in het voorste deel en aan de rand van de groep bij elkaar lopen. Bij het onvolledig tellen van een groep krijg je dus geen goed overzicht van het juveniele percentage. Daarnaast is het belangrijk om zoveel mogelijk groepen van verschillende grootte te tellen. Ervaring leert dat grote groepen voornamelijk bestaan uit adulte vogels. Kleinere groepen kunnen zelfs in het geheel bestaan uit alleen maar families. Vaak zijn families ook te herkennen aan onderlinge ruzietjes.

Het aantal jongen per paar zal gewoonlijk tussen de 1-6 jongen liggen, maar het kan gebeuren dat er bij een paar veel meer juvenielen lopen. Het paar heeft dan zeer waarschijnlijk in een vroeger stadium van het opgroeien van hun kuikens, de kuikens overgenomen van andere paren. Dit gebeurt onregelmatig en een reden daarvoor zou zijn dat het hun positie in de groep families versterkt. Immers des te groter je groep is, des te beter kan je je de beste foerageerplekken toe-eigenen, omdat je nu eenmaal met meer individuen bent.

Normaal gesproken zie je paren met jongen, maar het gebeurt ook wel dat er maar één ouder de jongen vergezelt. Waarschijnlijk is de partner dan niet meer in leven. Ook wordt een solitair juveniel of soms wel meerdere alleenstaande juvenielen gezien. Het zal dan vermoedelijk gaan om juvenielen waarvan door jacht de ouders en mogelijk andere jongen zijn gedood, of die door paniekvluchten hun familie zijn kwijtgeraakt.

Kleden adult en juveniel

Op foto 1 zien we twee adulte Grauwe Ganzen, links de gent en rechts de gans. Duide-lijk is het forse uiterlijk te zien van de gent

met enkele donkere plekken op de buik (wat niet altijd van toepassing is!). De vrouw oogt duidelijk kleiner en heeft een onbevleete buik. Beide vogels hebben een 'net kleed' waarin geen ruipatroon zichtbaar is (zoals bijv. rui van juveniel kleed naar adult kleed). Opvallend is ook het veerpatroon op de hals: diepe en duidelijke 'groeven'.

Foto 2 laat een heel ander kleed zien, namelijk twee juvenielen in een nog vrijwel volledig juveniel kleed. Een rommelig kleed waarin je op de foto de eerste duidelijke ruicontrasten ziet op de vleugeldekkveren en flanken. Duidelijk is ook de donkere nagel (punt van snavel) te zien, wat kenmerkend is voor een juveniel. Het veerpatroon op de hals is minder diep en onduidelijk. De kleur van de poten en de bek zijn vaak lichter oranje/rose en minder uitgesproken. Let ook op het duidelijke gemarmerde kleed op de borst en de flank en de buik zonder vlekken. Overigens begint de rechter vogel op de flank al door te ruien, daar zijn al verschillende adulte grote veren op de flank aanwezig. Vaak zien juvenielen er wat 'smal' uit, dit in tegenstelling tot adulte vogels die duidelijk 'voller' zijn (tenzij ze in een slechte conditie zijn).

Foto 3 laat een familie zien waarbij de hierboven genoemde kenmerken duidelijk tot uiting komen. Dat niet alle juvenielen dezelfde ruistrategie aanhouden is te zien aan het tweede juveniel van links die nog geen flankveren ruit, maar de andere twee duidelijk wel. Let op deze foto ook op de vleugeldekkveren die duidelijk anders zijn bij de juvenielen dan bij de adulten. Opvallend is ook de waakzaamheid van de gent op de foto, iets wat in het veld vaak te zien is.

Foto 1. Grauwe Ganzen, adult paar, links gent en rechts gans. Inlaagpolder, Spaarnwoude, 22 november 2023. Foto: Fred Cottaar

Foto 2. Grauwe Ganzen, juvenielen, Inlaagpolder, Spaarnwoude, 22 juli 2021. Foto: Fred Cottaar

FOTO 3. Grauwe Ganzen, familie (van links naar rechts juv., juv., ad.vrouw, juv., ad.man), Polder Boterhuis, Leiden, 4 augustus 2024. Foto: Fred Cottaar

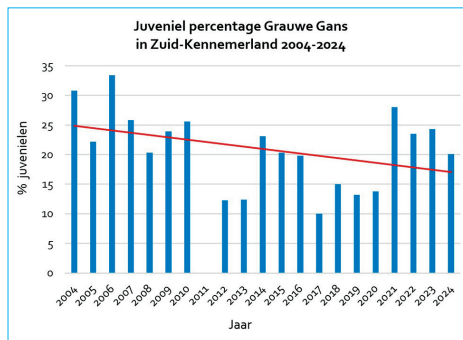
Juveniel percentage en familie grootte

De telresultaten zijn weergegeven in een grafiek met juveniel percentages en een grafiek met familie grootte. In 2004 is geen familie grootte bepaald en in 2011 heeft, vanwege omstandigheden, geen telling plaatsgevonden.

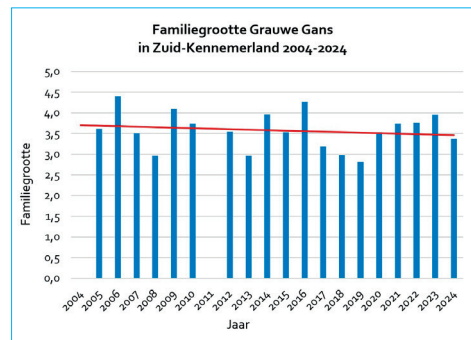
Grafiek 1 geeft een overzicht van het vastgestelde juveniel percentage in de periode 2004-2024. De grafiek laat duidelijke schommelingen zien per jaar met vooral in de jaren

2012, 2013 en 2017-2020 een percentage onder de 15%, met als dieptepunt 2017 met maar 10%. In de overige jaren ligt het percentage boven de 20% met als uitschieters 2006 (33,5%), 2004 (30,8%) en 2021 (28,0%). Oorzaken van het grillige verloop zijn niet echt bekend. Uiteraard zullen de weersomstandigheden tijdens de broedtijd en predatie hun invloed hebben op de percentages. Mogelijk speelt ook verstoring van legsel mee.

In de loop van het onderzoek neemt het

GRAFIEK 1. Juveniel percentage van Grauwe Ganzen in Zuid-Kennemerland in de periode 2004-2024.

GRAFIEK 2. Familie grootte van Grauwe Ganzen in Zuid-Kennemerland in de periode 2004-2024.

juveniel percentage af, zie de regressielijn in de tabel, van 25% naar 18%. De reden van deze opvallende afname is vooralsnog onduidelijk, maar kan zeer waarschijnlijk een dichtheidsafhankelijke oorzaak hebben gezien de aantallen broedparen vooralsnog niet lijken af te nemen maar eerder toe te nemen.

Grafiek 2 laat een overzicht van de vastgestelde familiegroottes zien. Deze data zijn van toepassing op families waarvan de juvenielen vliegvlug zijn, dus het betreft geen families met kleine kuikens. De juveniel percentages over ganzen en zwanen vermeld in de Sovon watervogelrapporten zijn hier ook op gebaseerd.

Er springen twee jaren duidelijk tussenuit: 2006 met 4,4 en 2016 met 4,3 juveniel per familie. Jaren met de laagste aantallen juvenielen (onder de 3,0) werden genoteerd voor de jaren 2008, 2013, 2018 en 2019 waarbij in 2019 het laagste aantal juvenielen (2,8) werd vastgesteld.

De regressielijn laat over de jaren een hele lichte afname zien wat ook een dichtheidsafhankelijke oorzaak kan hebben. Landelijk gezien is er sinds de eeuwwisseling een forse afname in het percentage jongen (stats.sovon.nl/stats/soort/1610), wat waarschijnlijk het gevolg is van de toegenomen populatie en optredende dichtheidsafhankelijkheid.

Discussie

Dit artikel geeft een overzicht over het verzamelen van juveniele tellingen in de periode 2004-2024. Het zijn dit soort langjarige onderzoeken die van belang zijn om beter inzicht te verkrijgen in de ontwikkeling van de (lokale) populatie Grauwe Ganzen. Ganzen staan onder druk en er worden veel, soms niet goed doordachte, acties ondernomen om de aantallen te verminderen. Goed onderzoek vooraf is belangrijk om de juiste beslissingen te nemen door beleids-

makers. Uitvoeren van dat juiste beleid, gebaseerd op langjarig en goed onderzoek, zal voor alle partijen, mits er geen belangenstrengelingen in het spel zijn, een win-win situatie opleveren. Al zal je altijd wel tegenstanders blijven houden, dat is ook de realiteit.

Maar één ding staat als een paal boven water: Meten is weten!!

Dankwoord

Dank aan Mars Muusse en Kees Koffijberg voor het doornemen van een eerder concept van dit artikel en aan Mars voor 't maken van de figuren.

Bronvermelding

- Hornman M., Kavelaars M., Koffijberg K., van Winden E., van Els P., de Jong A., Kleefstra R., Schoppers J., Slaterus R., van Turnhout C. & Soldaat L. 2022. Watervogels in Nederland in 2019/2020. Sovon-rapport 2022/6, RWS-rapport BM 22.03. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Koffijberg K. 2015. Zo tel je: jonge ganzen in de winter. Sovon Nieuws 2015-3:11.
- Schekkerman H. 2012. Aantalsschattingen van broedende ganzen in Nederland: een evaluatie en kwantificering van de onzekerheidsmarges. Sovon-rapport 2012/34. Sovon Vogelonderzoek, Nijmegen.
- Voslammer B. 2010. Bestrijding van Grauwe Ganzen: ingrepen op ei-niveau. De Levende Natuur 111:68-71.

*Fred Cottaar,
fred.cottaar@gmail.com*